
Projev rektora UK profesora Václava Hampla k 665. výročí založení Univerzity Karlovy

Projev rektora UK profesora Václava Hampla k 665. výročí založení Univerzity Karlovy

Rectores Magnifici, Spectabiles, Honorabiles, milí studenti, vzácní hosté, dámy a pánové, setkáváme se, jak už zde pochopitelně zaznělo, k 665. výročí založení naší alma mater. Vzpomínka na ono slavné výročí je vždy důvodem k ohlédnutí se po staletích dějin naší univerzity. Nejde ale jen o to, povzbudit se a inspirovat výčtem jejích slavných chvil, o připomenutí řady slavných mužů a v posledních více než sto letech i slavných žen: Ti všichni formovali profil naší univerzity, ti všichni přispívali k tomu, že pražské vysoké učení, spojované se jménem svého královského a císařského zakladatele, po staletí bylo jednou z klíčových kulturních, vědeckých a identitotvorných institucí společenství občanů, obývajících tuto zemi. Jde ale i o důrazné připomenutí, že Univerzita Karlova představuje jedno z nejvýznamnějších a trvale nejsilnějších pout, jímž je tato země spojena s tradicí i dneškem evropské kultury, vědy a společenské sebereflexe.

Někdy si možná ani neuvědomujeme, kolika vazbami jsme jako akademická obec, jako učitelé i studenti této moderní, výzkumné, globálně zakotvené univerzity spojeni s dávnou minulostí našeho kontinentu. Symbolicky stačí zmínit známou pozdravnou sentenci, s níž tradičně ukončujeme slavnostní zasedání akademické obce: **Quod bonum, faustum, felix, fortunatumque sit.**

Je to přání opravdu pěkně staré: tuto formulaci napsal Marcus Tullius Cicero někdy na přelomu let 45 a 44 před naším letopočtem. Užil ji ve spisu De Divinatione čili O věštění. Je to přání, ať „Všechno dobré, příznivé a šťastné je požehnáno!“ Už ve starověkém Římě byla pak tímto jeho výrokem zahajována zasedání senátu i dalších významných grémií. Světovládny Řím nepřežil svou moc, slávu a aroganci – zeslábl a byl rozvrácen. Ciceronův spis, a tedy i tento slavný výrok, však přežil staletí. V 16. století humanisté nadšeně objevovali poklady antické kultury a oživil i užívání tohoto přání. Od přelomu 16. a 17. století nacházíme tuto sentenci na významných písemnostech pražské univerzity. Provází nás tedy od časů císaře Rudolfa II. dodnes. Již je tomu přes 400 let, tedy významnou většinu univerzitní historie. Co nám ale Cicero a především co nám naši pražští renesanční předchůdci tímto způsobem vlastně vzkazují? Je to pouze elegantní formální přání? Nebo s ním můžeme spojit něco hlubšího a pro univerzitu podstatného? K čemu nám žehnají, čím nás to vlastně z hlubin času pověřují naši předchůdci?

Vše dobré, příznivé a šťastné má být požehnáno! Co je ale dobré, příznivé a šťastné pro univerzitu a její živou, tvůrčí a ovšem s potížemi všedního dne stále znovu zápasící akademickou obec? Co je dobré pro její učitele a co příznivé pro její studenty? Samozřejmě by univerzita jako celek mohla na prvním místě volat po větším porozumění a podpoře ze strany státu, garanta naší právní i hmotné existence. Jeho jménem již otec zakladatel naší univerzity Karel IV. roku 1348 slíbil pečovat o univerzitní provoz a rozkvět. A on sám to také skutečně dělal. Mělo se tak dít ku prospěchu obyvatel tehdejší svaté říše římské, rozprostírající se od severní Itálie až k pobřeží Severního moře, od Rýna až po Balt, především však král Karel kázal hýčkat univerzitu pro dobro obyvatel českého království, jehož je naše republika historickou dědičkou. Český stát by se proto měl trvale snažit dostát svým dávným, velmi aktuálně však artikulovaným závazkům a poskytovat univerzitě co největší jistotu a stabilitu pro její učitelské, vědecké, expertní i širší společenské působení. Karel IV. to tehdy myslel opravdu vážně: péči i dohled nad univerzitou symbolicky vložil do rukou hlavního zemského patrona, svatého Václava, vším lidem uznávaného garanta zemského míru a spravedlnosti, jak dodnes velmi názorně vidíme na nám drahém motivu univerzitní pečeti, na rektorském řetězu i na goblénu v této aule.

Blízkost univerzity politice, vědomí enormního významu pražské univerzity pro český stát a jeho působení však někdy může mít pro univerzitu důsledky, které nelze nazvat skutečným požehnáním: Když král Václav IV. roku 1409 v rámci vnitřních konkurencí na univerzitě vyslyšel volání jedné univerzitní frakce a posílil český univerzitní národ na úkor ostatních, mělo to za důsledek odchod velké části zahraničních studentů i profesorů. Především však byla vážně poškozena autonomie univerzitní obce. Z nezávislé, svojí podstatou internacionální akademické instituce se tak stala pro národní českou společnost sice pořád mimořádně významná, ale svým vlivem právě jen v českém prostředí působící škola. Český vývoj tu o více než století předběhl reformační osud většiny evropských univerzit. Je to historická kapitola nesporně slavná, ale i varovná. To, co je na první pohled slavně dobré pro národní společenství, může se – a kritické hlasy dnešních historiků středověku to dokládají – stát něčím, co akademickou obec omezuje, co ji vede do provinční uzavřenosti.

Bezmála o půl tisíciletí později se rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou větev v roce 1882 stalo také velkým a nezpochybnitelným úspěchem české národní politické a kulturní emancipace. Česká univerzita významnou měrou přispěla ke vzestupu českého národa do pozice úspěšného špičkového politického hráče v soutěži

o vedoucí mocenské postavení ve starém Rakousku počátku 20. století. České politické elity, které sebevědomě prosazovaly národní zájmy ve staré monarchii a po roce 1918 úspěšně etablovaly Československou republiku jako moderní demokratický stát – tito muži byli ve své většině také absolventy naší univerzity!

A přece – sledujeme-li mezinárodní vědecké uplatnění tehdejší univerzity – dosahovala ta menší, v zemské společnosti daleko slaběji zakotvená německo-židovská větev naší univerzity, v mnoha oborech významnějších výzkumných úspěchů a mezinárodního ohlasu než její větší česká sestra. Měla to možná snazší s udržením zahraničních kontaktů a kooperací, ale musela také hodně vykonat pro potvrzení své evropsky unikátní menšinové existence. A na pražské německé univerzitě také neležela tak ohromná zodpovědnost za rozvoj a kultivaci národní společnosti jako na české univerzitě. Ale přesto: ve špičkové mezinárodní vědě platí jen a pouze kvalita, originalita a vědecká nezpochybnitelnost co možná pravidelně překládaných badatelských výsledků.

Toto jisté napětí mezi společenskou funkcí univerzity na jedné straně a jejím badatelským posláním na straně druhé je do jisté míry i naším dnešním dilematem. Měli bychom být tak světově úspěšní jako Albert Einstein, jako Roman Jakobson nebo jako Gerty a Carl Coriovi, když zmíním několik představitelů německé pražské univerzity, ale zároveň na nás leží úkoly, kterým museli velkou část své tvůrčí kapacity a času obětovat takoví autoři jako Tomáš Masaryk, Jan Gebauer nebo Josef Šusta. Univerzita není jen špičkovou vědeckou dílnou, klubem osobností, toužících po rozmnožení vědění, ale nadále zůstává také klíčovou národní institucí, která by měla soustavně připravovat a po všech stránkách kultivovat elity české společnosti.

Hovoříme-li pak o přípravě příštích elit společnosti, nejde nám jen o jejich odborné vyškolení, o to, aby získaly samostatnost úsudku a našly odvahu k přijímání závažných a relevantních rozhodnutí, když je jich třeba. Ve stejné míře nám ale jde též o morální utváření příštích vedoucích osobností, ať již univerzity, nebo naší společnosti.

Souvisejí to velmi těsně s tím, že univerzita nemůže – a to ve svém nejvládnějším zájmu – tolerovat podvod. To je něco, co ohrožuje jak věrohodnost výsledků vědeckého výzkumu, tak autoritu pedagogického procesu předávání znalostí, dovedností a kompetencí, onen klíčově významný trénink zvědavé otevřenosti vůči problémům, které zkoumáme. Právě proto je zcela praktickým potřebným rámcem našeho konání zodpovědnost a etika. Ta je podmínkou smysluplné existence univerzity, ta je základem naší produktivní koexistence jako badatelů, učitelů, studentů i akademických představitelů našeho společenství. Proto v této době vrcholí příprava etického kodexu Univerzity Karlovy. Taková norma je nám i těm, které vychováváme, v dnešní době velmi potřebná jako orientační opora. Nemohu však nepřipomenout znovu a důrazně, že ten klíčový etický korektor by měl každý z nás mít již zakódovaný v sobě, v hloubce své duše a svědomí, kde rozlišujeme mezi dobrem a zlem.

Je tím ciceronským dobrem, dobou příznivou a šťastnou jen ten čas, kdy můžeme svobodně a úspěšně bádát, co největkoryseji experimentovat, v klidu psát a formulovat své teorie? Nebo je pro každého z nás dobrým obdobím také čas, kdy se nasazujeme pro naši alma mater, respektive kdy obec Univerzity Karlovy může co nejvíce vykonat pro tuto zemi a její společnost? Jsem přesvědčen, že stejně jako dosahování výšin vědy jsou pro univerzitu významné i ty okamžiky dějin, kdy se společenství akademických občanů tak jako v listopadu 1989 dokáže postavit lidské hlouposti a nízkosti a s oporou ve své velké akademické kompetenci hájit demokracii, ono „obecné dobré“, jak to před staletími formuloval profesor této univerzity Daniel Adam z Veleslavína!

Nejde přitom jen o výjimečné přelomy světových dějin: slušnou porci odvahy k pravdě a k hájení pravdy od nás žádá i běžná každodennost. Zažili jsme v nedávných měsících na zdánlivě nejvyšší občanské úrovni demokratického státu opakovaně drasticky exemplární až šokující příklady užívání lži místo argumentu a vytváření konfrontačního rámce místo snahy o nalezení a uplatnění lepších důkazů. Metody a postupy, s nimiž jsme byli konfrontováni v nejvyšší české politice, jsou tak přímo didaktickým příkladem toho, co by na naší univerzitě nikdy místo mít nemělo. Pokusme se tuto negativní zkušenost reflektovat při našem každodenním rozhodování i při spolupráci se studenty.

A co je dobré z pohledu studentů? Pragmatismus posledních let dovedl některé studenty k přesvědčení, k názoru, ve kterém je bohužel utvrzují někteří veřejně činní odborníci, přičemž toto slovo bych možná v tomto kontextu spíše dal do uvozovek, že totiž podstatným, ne-li jediným účelem studia je získání diplomu jako vstupenky do otevřeně kariérního ringu. Dobro je v tomto účelově degenerovaném kontextu identické s rychlostí a snadností, s níž je tohoto cíle dosahováno. Ale přesto zůstává našťástí nikoliv zanedbatelná část studentů, kteří si pod dobrým, šťastným a požehnaným studiem představují především kontakt s výjimečnými osobnostmi. Ti skuteční univerzitní profesori totiž dokážou brát své studenty s sebou na dobrodružnou pouť vědeckým výzkumem. A většina z nich své žáky dokonce ani po absolutoriu nevymaže z paměti a nadále plní roli akademických rádců příští vědecké, učitelské, i v tzv. praktickém životě, aktivní generace.

Takto vychovaní studenti jsou nejen naší každodenní radostí a ozdobou naší alma mater, ale i její nadějí do příštích let. Má-li v ozvěně Ciceronova spisku zaznít nějaké proroctví, když už je to spisek o věštění, pak nejspíš takové, že Univerzita Karlova bude slavnou a moudrou oporou české společnosti a evropské vědy, dokud bude mít zaujaté studenty a dokud bude ochotna a schopna tento svůj nejcennější kapitál kultivovat a zúročovat, uplatňovat ho na evropském a globálním tržišti kritické akademické moudrosti.

Dobro, přízeň bohů či nebes a štěstí má tak pro naši univerzitu celou řadu facet. Každá univerzitní generace musí otázku po jejím významu a konkretizaci odpovídat po svém a v souhlasu s nároky i problémy své doby. Štěstí není akademicky přepočítatelné na počty publikací, citací, patentů a bodů. Bádát, psát a učit je především radost. Dokud ji dokážeme pociťovat – navzdory mnohdy tíživým problémům všedních dní – neseme dál tradici více než dvou tisíciletí evropského duchovního úsilí a tisícileté univerzitní myšlenky.

V posledních letech jsme byli opakovaně konfrontováni s výpady politiků, kteří opustili pole morálky a zodpovědnosti. Maskovali to posměšky na adresu všech, kdo se snaží setrvat na cestě k pravdě. Kryli to ironickými výroky vůči těm, kdo

s láskou v srdci kultivují metody hledání a udržování pravdy v konfrontaci se stíny lži a nenávisti. **Pro dobro akademické obce i české společnosti: Zůstaňme přesto na této cestě. Hledání pravdy a vážná diskuse o možnostech jejího kultivování je přece tím prapůvodním, nejvlastnějším a stále platným a trvalým úkolem akademického společenství!**
Quod bonum, faustum, felix, fortunatumque sit.